

EN BOK, MÅNGA BÖCKER – NÄR GUD TALAR I FLERA OMGÅNGAR

Att Bibeln samtidigt är en och många är någonting som både upplyser och skapar problem.

Vi skall först betrakta den *successiva* mångtydigheten, som komme sig av skillnaden i historisk tid. Mångtydigheten ligger i ordets natur. Att tala är att använda flera ord och flera fraser under en viss tidsrymd. Att tala till en människa kan ibland innebära att ledsaga henne med ord från hennes barndom till vuxen ålder. Dessa ord förändras både till innehåll och tonvikt. Hur stor blir då inte förändringen när det rör sig om tal till ett folk genom århundraden av historia! Efter att ha vänt sig till ett enda folk samlar sedan ordet kraft för att överskrida gränser och gå världens folk till mötas och spridas bland dem.

På ett annat plan använder sig inte ordet enbart av mångtydighet, utan uppvisar ibland mycket skarpa kontraster. Dessa är tecken på liv och på ordets andliga djup, men det är just det som förvirrar oss. Kontraster eller snarare motsägelser.

Det kan till och med verkligen skaka om oss. De bibliska kontrasterna kan ibland liknas vid de vildaste scener jorden kan uppvisa och vi kan inte nog betrakta dem...

Många vittnen, en son, två folk

Låt oss basera vår reflektion på Skriften själv.

I den finner vi Hebréerbrevets första verser:

Många gånger och på många sätt talade Gud i forna tider till våra fäder genom profeterna, men nu vid denna tidens slut har han talat till oss genom sin son (Heb 1:1).

Dessa verser lägger stor vikt (desto större för att brevet börjar med dem) vid att uppenbarelsen inte enbart är Jesus Kristus. Han är unik därför att han är Son och därför att han är det *enda* ordet (v 3). Men det finns också en

mångfald av ord och denna mångfald har två sidor, ty Gud har talat ”många gånger” och på ”många sätt.” Denna mångfald av ord är ”profeternas” ord. Termen har här liksom ofta på annat håll en mycket vid betydelse. ”Profeternas ord” är allt som har sagts i Mose lag och Psaltaren, hos vishetslärarna och profeterna, allt som har att göra med Kristus. Eftersom det handlar om framtiden kallas orden profetiska, även om de inte kommer från en profet i den stränga bemärkelsen av ordet. Det är mångtydiga och mångfaldiga ord som står inför det enda ordet, den enfödde Sonen Jesus Kristus. Eftersom de många orden kommer först och det enda ordet efteråt (först ”profeterna” och sedan Jesus Kristus), kunde man tro att Sonens enda och definitiva ord, som når sådana höjder, skulle om inte upphäva de tidigare orden (ty de kan ju inte visas vara falska), åtminstone göra dem överflödiga och onödiga. ”Profeternas” ord skulle då falla i glömska. Det verkar långtifrån vara fallet! Hebréerbrevet tar i de sista kapitlen, 11 och 12, på nytt upp patriarkerna, profeterna och martyrerna som har gått före Kristus. ”Ingen av dem... fick se löftet uppfyllas” (Heb 11:39). Texten fortsätter emellertid med att säga att dessa fäder, deras verk och deras ord, är som en sky av vittnen: ”När vi nu är omgivna av en sådan sky av vittnen” (Heb 12:1) kan vi vandra mot fullkommandet i Kristus. Vi behöver alltså deras ord som har gått före Jesus. Vi behöver dem för det allra viktigaste, därför att det handlar om att bära vittnesbörd tillsammans med Jesus i en prövning som liknar hans, så att vi blir ”fostrade.”

Dessa vittnen eller profeter är hela Gamla testamentet, med sina tjugotvå böcker skrivna på hebreiska och sedan översatta av judarna till grekiska före kristendomens uppkomst, och sina fem böcker skrivna direkt på grekiska, också dessa inom ramen för judendomen. Alltså ett Gamla testamente som är ett, men mångfaldigt, en bok och samtidigt ett helt bibliotek. Lagens fem böcker (*Torah*), som tillsammans kallas pentateuken (vilket betyder ”fem volymer”), sedan fyra böcker som berättar om vad folket gjorde mellan erövringen av det förlovade landet och landsflykten i Babylon som gjorde slut på monarkin, och därefter de fyra stora profeterna Jesaja, Jeremia, Hesekiel och Daniel och de tolv ”små” profeterna, som jag inte räknar upp (Amos, Hosea och så vidare). Efter detta kommer texterna från tiden efter landsflykten – Esdras, Nehemja, krönikeböckerna och Ester. Detta är de ”profetior” (i ordets vidare bemärkelse) som Gud har talat genom.

Enligt Hebreerbrevet som vi nyss citerade är detta gamla folk kallat till att bli ett med de kristna som brevet vänder sig till. Det stämmer att de inte ”fick se löftet uppfyllas.” Skälet till detta är enligt brevet följande:

Gud har förutbestämt något bättre åt oss, och därför skall de uppnå fullkomligheten först tillsammans med oss (Heb 11:40).

Om alltså fullkomligheten inte gör skillnad mellan dem och oss utan finns för oss båda, betyder det att vi är solidariska med deras lidande och vittnesbörd. Att ta emot de judiska skrifterna är att säga sig vara ett med dem som har skrivit dem. Det är därför som brevet fortsätter med att säga: ”Låt oss då, även vi... hålla ut i det lopp vi har framför oss” (Heb 12:1). Vi är kallade till samma mål som de. Men det folk som kommer efter Jesus Kristus är också en sky av vittnen.

Det är inte utan konsekvenser att dessa två folk från före och efter Kristus förenar sig. De två folken motsvarar två böcker. Det är två folk och de motsvarar två böcker. I båda fallen är det en sky av vittnen och inte bara en bok, utan ett helt bibliotek. Nya testamentet uppvisar ju också sin mångfald efter Kristus. Först och främst är det de fyra evangelierna. Därpå Apostlagärningarna. Sedan kommer de fjorton brev som står under Paulus’ namn, inklusive Hebréerbrevet. På dem följer de sju brev som kallas katolska, därför att man utgår ifrån att de är riktade till den världsvida eller ”katolska” kyrkan, då ju ingen bestämd kyrka omnämns. Ett anses vara från Jakob, två från Petrus, tre från Johannes och ett från Judas. Nya testamentet avslutas med Uppenbarelseboken, som också är slutet på båda testamentena. Alltså är Nya testamentet en samling på tjugosju olika skrifter. Här avslutas det andra biblioteket. Varje testamente utgör ett.

En helt uppenbar och mycket slående sak är att det inte finns någon bok skriven av honom som *båda testamentena betraktar*, som Pascal säger, nämligen Jesus. På båda hållen, i Gamla såväl som Nya testamentet kan man tillskriva de ganska många böckerna Jesu Kristi vittnen om man tror på Jesu ord: ”skrifterna vittnar om mig” (Joh 5:39), fast på olika vis i de två testamentena. Men det finns ingen bok av Jesus Kristus. Man säger att vittnena är många och Jesus Kristus är en. Han som är en har dock inte lämnat några direkta spår. Han är tystare än sina vittnen. Det fyrfaldiga Evangelium är fyra vittnens verk, inte Jesu verk, och detta är ett faktum som måste framhävas i största möjliga mån. Gud vill inte att Jesus Kristus själv talar till

oss direkt, utan genom sitt folk. Det är genom hans vänner som vi känner Jesus Kristus – hans nära vänner och även hans fjärran profeter. Visst har vi hans ord, men dessa gav han helt och hållet till sina lärjungar, utan att behålla någon exklusiv upphovsmannarätt. Han föredrar att bli känd genom en sky av vittnen – två skyar av vittnen – och har låtit lärjungarna framställa en version som ofta är fritt anpassad till omständigheterna.

Låt oss först se på skrifternas mångfald och våra skyldigheter gentemot denna mångfald. Naturligtvis kan man genast säga att det är en mångfald i vilken vi bör söka enheten, den gemensamma principen och harmonin. Och det är sant att skrifternas enhet kommer sig av att de, som konciliet säger, ”rymmer och är” Guds ord. Det får dock inte vara någon billig enhet. Den får inte suddas ut skillnaderna eller tvingas på de olika böckerna. En sådan enhet kallas för ”direkt” enhet. Den är utan intresse eller värde. Om man kan påvisa enhet mellan saker som är precis likadana eller påstås vara det bevisar det ingenting. En sådan enhet bidrar inte med någonting nytt till det som den omfattar. Inte heller ger den någon större glädje åt den som konstaterar den. Det är en kort enhet. Helt annorlunda är det med enheten mellan ting som verkligen är annorlunda, som står i kontrast till och motsäger varandra. Det är en levande, dynamisk och skapande enhet. Det är då en lång eller ”indirekt” enhet. I den man kan känna igen Guds verk, han som är större än vi, och glädja sig åt det. Denna enhet lever så att säga på mångfalden. Den finner sin styrka och sitt djup där.

När Gud talar i två omgångar

Saker och ting ser annorlunda ut från en tid till en annan. Principen för olikheten ligger i när de sker. Först är det vinter, sedan vår. Först är det en dynasti, sedan en annan. På samma sätt ändrar man stil och kanske åsikt eller lära från en epok till en annan. Man får lov att vänta sig sådana förändringar i en bibel som författats under nära 1200 å, och vissa av dem kan vara drastiska. Dessa förändringar kan till och med kallas motsägelser. De angår väsentliga saker, helt värdiga skillnaden mellan de båda testamentena.

Även inom Gamla testamentet har man inte alltid undervisat att Gud har skapat allt ur intet. Ibland har man sagt att han skapade en värld ur kaos och införde ordning där materian var i oordning. Vad som är allvarligare är att

man inte alltid har förkunnat att människan skall leva med Gud efter döden. Ibland har man uttryckt sig som om man inte visste något om det och snarare fruktade för motsatsen (Predikaren menar till och med att människan inte lever längre än djuren (Pred 3:19-21)). Samtidigt hindrade inte detta att man älskade och tjänade Gud, vilket är en viktig påminnelse, ty man tjänade honom inte för framtidens skull utan för hans egen. Nya testamentet krävde inte tusen år eller mer för att skrivas, i motsats till det Gamla, bara några tiotal år, men det finns ändå variationer i dess budskap. De är dock svårare att placera i tiden.

Låt oss alltså förbli i den enkla kronologin, där vi kan konstatera att den största förändringen är den som leder oss från Gamla till Nya testamentet, med allt vad det innebär av motsägelser.

Av detta följer att man måste tillskriva varje bibelbudskap en period. På ett första plan är det den som boken själv anger. Salomos ordspråk kommer efter Mose lag, därför att Salomo kommer efter Mose. Sedan kommer perioden då boken verkligen skrevs, och på detta plan kan ordningsföljden vara annorlunda. Vissa av Salomos ordspråk är äldre än vissa av de lagar som *tillskrivs* Mose.

Det är hela tiden Gud som talar, och hela tiden med en människas ord. Han talar ibland ett ögonblick, ibland en epok eller hela historien. Ibland talar han för några få, ibland för ett folk och ibland för alla. Exegetikens arbete är att kartlägga dessa skillnader i tid och målgrupp för att rätt kunna tolka. Hela Bibeln har skrivits för all tid, men tolkningen räknar också med tiden och omständigheterna för skrivandet.

Är det inte förvånande att ett och samma budskap innehåller på varandra följande och motsägelsefulla segment? Jag skall försöka belysa denna mycket viktiga och svåra fråga genom en historia som jag inte själv har hittat på. Den står i Första Mosebok 22. Efter en lång tid av väntan och hopp gav Gud Abraham en son. Sedan sade han till honom: "Abraham! Abraham!" Han svarade: "Här är jag." Gud sade till honom: "Ta din son, din ende son, och gå till Moria land och offra honom där som brännoffer på ett berg." Abraham tog med sig sin son till berget och tog kniven för att slakta honom. Då ropade Herrens ängel till honom; "Abraham! Abraham!" Han svarade: "Här är jag." Då sade ängeln: "Gör inte pojken något ont."

Hela kraften i den här historien, hela dess substans, om man så vill, ligger i att Gud säger emot sig själv genom att kräva först en sak, sedan dess motsats. Det gäller att bevara djärvheten i en berättelse som låter Gud uppträda med två så olika ansikten, enligt två faser. I den andra faser får vi veta att Gud inte vill att Isak skall dö, han vill att han skall leva, att sonen skall leva; han vill att han lever i gemenskap med sin far. Detta är sanningen och följaktligen borde detta vara nog. Ja, det är sanningen, och ändå räcker det inte. Först behöver vi den första faser: Gud vill att Isak offras som brännoffer. Den behövs, därför att det är så lätt att gå omkring och säga att Gud älskar oss och tro sig veta vad det betyder! Också Abraham kunde säga: "Gud, jag och min son är förenade i kärlek." Om han sade det kunde emellertid Abraham tro att Gud är som han. Johannes av Korset har sagt: "Om du vill nå det du inte vet, måste du ta vägen som du inte vet, och om du vill nå det du inte ser, måste du ta vägen du inte ser", genom natten. Det var nödvändigt att Abraham lärde sig vad det innebär att "Gud älskar", genom att gå den väg där han inte alls längre förstod vad ordet kan betyda, eftersom han bara såg dess motsats. Ändå fortsatte han att gå framåt ett steg i taget. När Abraham kommer ut ur prövningen säger han: "Gud, min son och jag är förenade i kärlek." Det är samma ord som tidigare, men skillnaden i deras innebörd är mycket stor!

Man kunde berätta historien på ett annat vis och gör det också ofta. Driven av sin enorma givmildheten och imponerad av hedningarnas grymma generositet när de offrade en son åt sin gud, som de faktiskt ofta gjorde, bestämmer sig Abraham för att offra Isak. Gud uppenbarar då för honom att han inte vill någon död. Enligt denna tolkning är det bara den andra faser som ger ett ord från Gud. Det är en "uppbygglig" tolkning, men jag tycker det verkar som om man uppnår detta resultat bara efter att ha rensat texten en smula, slipat ned dess vassa kanter och till sist ha skrivit en annan text. Låt oss alltså behålla anspelningen på hedniska offer i texten (och även judiska: jmf Dom 11:29-40), samtidigt som vi söker en mera fullständig tolkning som respekterar skillnaden mellan vårt tillvägagångssätt och Bibelns.

En nutida berättare skulle inte säga att Gud har talat. Han skulle framställa äventyret som en inre resa, alltifrån Abraham, som fördjupad i tanken på ett blodigt offer gör sig en illusion, till Gud, som vill livet. Själva utvecklingen från det ena till det andra skulle han tillskriva Guds dolda verk. Faran i detta är att man förblir inom psykologin, att man med andra ord inte når bortom en dimension där människan är ensam med sig själv och finner Gud först vid

slutet av sin strävan. Vilken skillnad är det inte med Bibeln, där ”Abraham, Abraham... offra som brännoffer!” är ett ord från Gud och ”Abraham, Abraham... rör inte vid pojken!” är ett andra ord från Gud. Om Gud är med Abraham vid slutet betyder det att han var med honom i början och i mitten. Det är så det är om Gud är Gud. Abraham tog miste när han trodde att Gud ville döden. Ja. Men Bibeln är så viss om att Gud talar i Abraham att han är närvarande i Abraham även när Abraham verkar vara långt från Gud, att den föredrar att betrakta till och med Abrahams misstag som ett ord från Gud. Det finns en judisk tradition som håller på detta. Enligt den hörde Abraham visserligen Gud, men misförstod honom på grund av verbets dubbla betydelse. ”Offra som brännoffer” kan också betyda ”resa upp” eller ”upphöja.” Det finns ord med dubbel mening i alla språk. Denna tradition tar detta som utgångspunkt för en djup lära om hur Guds mening inom ett och samma ord övergår den föreställning som Abraham gör sig. En annan judisk tradition tolkar tanken om att nå bortom. I den natt han genomgick såg Isak det osynliga (det vill säga Guds härlighet) och det är därför som han blev blind när han blev gammal (jmf 1 Mos 27:!). Detta i sin tur ledde till att det var Jakob och inte Esau som välsignades...

Somliga säger alltså att Abraham först talade till sig själv (”offra som brännoffer!”) och att det bara var den andra gången som Gud talade till honom. Andra säger att Abraham talade till sig själv, men i två omgångar. Vi skall inte förkasta det senare, för det är mera logiskt än det förra och inte helt fel. Det stämmer att Abraham måste ge Gud människoord för att han skall tala... Vi vet ju mycket väl att även här talar Gud *och* människan.

Det sker i två omgångar och i bägge talar Gud och människan. Jag ser ett Guds tecken i det faktum att det finns två ord och två omgångar. På så vis kan man komma förbi avgudadyrkan av offret och avgudadyrkan av kärleken. Abraham löper lika stor risk som tidigare att tala till sig själv, för sig själv, när han på berget hör orden: ”av kärlek vill jag att din son skall leva.” Men genom att han har gått igenom de två faserna blir det tvärtom tydligt att Guds kärlek enligt Gud övergår och grundar kärleken enligt Abraham. Paulus säger att Abraham den dagen bevittnade Guds seger över döden (jmf Heb 11:19) och därmed förkunnade Jesu Kristi uppståndelse.

Det finns ett annat perspektiv i vilket Abrahams historia kan fungera som exempel. De två på varandra följande faserna kan användas som en kod, en

nyckel till den stora övergång som omfattar allting, nämligen den från ett testamente till ett annat. Det finns sådant som Gamla testamentet vill, men som Nya testamentet inte vill. Gud har först velat vad han sedan inte vill, vilket betyder att han redan var närvarande i de ofullständiga människoorden och helade deras svaghet. Den gamla lagen krävde sådant som den nya förbjuder eller till och med motarbetar. Det är sådant som har med döden att göra – Gud vill ha offerblodet, sedan vill han inte ha det längre. Det finns också andra fruktansvärda krav i den gamla lagen som den nya lagen mildrar. Det gör att den kristne, den nya lagens människa, kan verka som och ofta är en som glatt springer runt och säger: ”Gud älskar Isak och vill att han lever, Gud älskar oss och vill att vi lever.” Men den kristne måste möta en dubbel frestelse. När han talar om offer frestas han att tro att Gud vill ha döden. När han talar om Guds kärlek frestas han att föreställa sig Gud som sig själv. Även han är alltså kallad till att gå igenom Abrahams två faser. Kristi kors, som förenar de två testamentena, kallar honom till det. Den korsfäste har verkligen dött av lydnad till sin fader. Denna död är inte utan sammanhang med Gamla testamentets lag, där Jesu död finns med överallt och förvandlar. Abraham stiger upp på berget med sin son, Jesus bär sitt kors – två gester som står i förhållande till den gamla lagen och utan vilka uppenbarelsen om kärlekens lag inte skulle ha någon betydelse. Båda faserna behövs.

Redan Gamla testamentet anger spåren av övergången från en fas till en annan. Övergången blir synbar så, den förkunnas utan att ännu helt ha förverkligats.

Här ser man hur det kan finnas motsägelser och ändå sanning i det successiva. Övergången gör visserligen slut på det förflutna, men fullkomnar det också genom att förvandla det till det som är nu. Det förflutna är nuets djup och relieff. Detta djup skapas av långa århundraden av historia med alla sina motsägelser, och det ger måtten för våra liv, vårt sätt att vara. Det gör att vi inte kan betrakta den allra senaste etappen som ett resultat utan förflutet, vilket vore detsamma som att inte se längre än till ytan. Gamla testamentet hjälper oss att inte låta lättvindigheten dränka den ibland fruktansvärda kraften i bibliska ord som ”kärlek”, ”förlåtelse” eller ”tillit.” De skall inte återspegla oss själva, utan Gud! För att det skall ske måste vi vända oss mot berget, om det nu är Moria eller Golgotha.

Ett ord, flera röster

Efter den *successiva* mångfalden kommer vi till den *samtidiga* mångfalden. Den liknar den mångfald som består av flera röster i en kör eller flera färger i en tavla. Om mångfalden stämmer överens uppstår harmoni, annars skär det sig. Hur är det med det i Bibeln? Vare sig skillnaden är i det *successiva* eller i det *samtidiga*, i rummet, så följer man samma regel. Regeln ifråga är dubbel:

- att förutsätta den slutliga harmonin;
- samt att inte vilja hastigt få till en samklang, utan tvärtom först acceptera diskordansen, eller åtminstone vad som i våra ögon och öron förefaller vara en sådan.

Vi skall helt snabbt ta några exempel. De är av olika slag i den mån det som skiljer texterna åt är synligt eller osynligt, det vill säga synligt främst för forskarna.

Synliga skillnader

Det finns en synlig skillnad när författarna är olika i enlighet med de olika namn böckerna har fått eller när man tydligt ser att det rör sig om två olika slags skrifter, två böcker, två stycken (psalmer eller gudsord). Skillnaden kan vara slående. Lagen beskriver i detalj hur man skall utföra offer i den rätta kulten, och profeterna förkunnar ganska ofta att Gud inte vill ha några offer. Innan man kan avgöra om det föreligger en motsägelse mellan de två leden av förmedlare av Guds ord måste de sättas in i sitt sammanhang. Om offer skall ske, säge lagen, är det så här de skall ske; och det finns stor kärlek i den noggrannhet med vilken riterna har utformats och beskrivits. Men skall man offra? Lagen svarar ja på ett allmängiltigt, absolut och universellt vis, ty sådan är lagens stil. Profeternas uppgift är att kritisera och försöka förstå vad som ger offret en mening under de rådande omständigheterna. Jag tror dock inte att denna polyfoni, denna behandling av frågan i två röster, två funktioner och två olika litterära genrer avser att ställa oss inför valet mellan lagen och

profeterna. Man kan inte göra om Bibeln så att bara profeterna talar i den. Bibeln har inte skänkts oss uppstyckad på det viset, och detta är i sig något som borde få oss att tänka efter. Vi måste betrakta världen genom både lagens och profeternas prisma, utan att låtsas som om de inte vore olika och utan att förkasta någonting.

Detsamma kan sägas om förhållandet mellan profeterna och vishetslärarna. Jesaja säger: ”Ve dem som... sätter sin lit till hästar” (Jes 31:1), det vill säga till vapenkraft. En av vishetsböckerna, Ordspråksboken, har dock en mindre enkel syn på saken:

Hästen sadlas för stridens dag,
men Herren är den som ger seger (Ord 21:31).

De här två inställningarna utesluter naturligtvis inte varandra, men man kan under sin levnad ledas till olika beslut beroende på om man låter sig inspireras av den ena eller den andra, av den ”profetiska” andan eller av ”vishetens” anda. De bibliska texterna fattar inte våra beslut för oss och innehåller inga orakel om vad vi rent praktiskt måste göra. De bygger upp en värld för oss i vilken vi själva bestämmer. De ger en horisont. Våra beslut beror inte direkt på vad vi läser, men vi är inte desamma efter att ha läst. Alltså blir våra beslut annorlunda. En som tydligt har uppmärksammat detta problem är Predikaren. Han har funnit det i samlingarna som föregår honom. Inget, står det där, är värre än ett ordspråk i otid. Men vem avgör när det är tid för ett ordspråk? Det är inte ordspråket som avgör det, inte detta ordspråk och inte heller ett annat. Predikaren utvecklar denna princip och säger att det finns en tid för allting. För att sy ihop och för att riva sönder. För att ta i famn och för att avstå från famntag. Men än en gång är frågan: vem skall tala om för oss att det är tid? Det finns en tid till offer och en tid för att avstå från offer. Vem säger när? Att ange tiden och ge ”nuet” en tid är profeternas uppgift. Men när profeterna har blivit till en bok är de precis som lagen och ordspråken och visar oss inte längre vårt ”nu” genom att kalla det vid sitt namn. Vi förs alltså tillbaka till följande princip: sanningen följer inga regler och det är tecknet på att den kommer från Gud! Vi behöver profeter, men när det finns en sann profet är det en regel att det också finns en falsk profet jämte honom; och det gör att det åtminstone definitivt talat inte finns några regler på hur man skiljer mellan de två. Profetismens paradox är att det i sista hand är åhöraren som måste bli profet. Slutsatsen av detta är: vi måste veta att välja.

Forskarnas mångfald

Det finns ibland också *avsaknad av en synlig skillnad*. I sådana fall verkar det inte för den oinformerade läsaren som om texterna är olika och det är bara den kritiska forskningen som kan påvisa det genom att identifiera styckena och deras källor. Det finns till exempel två skapelseberättelser, Första Mosebok 1 och Första Mosebok 2-3. Man skall inte försöka tvinga ihop dem.

I Första Mosebok 1 skapar Gud först djuren och sedan människoparet. I Första Mosebok 2 skapar Gud Adam först, sedan djuren och till sist Eva. Det finns ingen anledning till att försöka få de två berättelserna att stämma överens på de beskrivbara händelsernas nivå. Däremot finns det linjer som sammanstrålar på en mycket djupare nivå.

Ett av de främsta fallen av mångfald i texterna är emellertid utan minsta tvekan de fyra evangelierna. Det finns verkligen fyra evangelier i samma bok, men det finns inte ett femte evangelium i boken, ett som man har skarvat till sig av de fyra, ett lappverk. Det är inte heller meningen att vi skall lägga in ett sådant femte evangelium i boken. Johannes' och Markus' evangelier tar inte med barndomsberättelserna. Båda utgör dock en helhet i sig och uppfattas som sådana. Vi skall inte behandla Johannes som ett stympat evangelium, som av misstag eller otur har förlorat de sidor där Jesu barndom berättas. Hos Johannes är det det eviga Ordets utgång och inkarnation som berättar om Jesu ursprung. Hos Markus är det vid Jesu första framträdande, vid dopet, som ursprunget berättas. Det har funnits en tid då tron var i ett sådant tillstånd och under sådana omständigheter att denna totalitet var tillräcklig. Så var det förmodligen när Paulus förkunnade. Jag tror att vi måste bygga vår tro på skrifterna i sin helhet och att vi inte kan göra urval för att förenkla vårt dilemma. Vi läse de fyra evangelierna än idag. Men de fyra evangelierna är inte bara fyra böcker, den ena efter den andra. De kallar oss till att söka en punkt utifrån vilken vi kan omfatta alla fyra – och detta är någonting helt annorlunda. De fyra evangelierna bör uppfattas som en kallelse till Jesus Kristus, som tiger mellan böckerna.

Denna inställning är svår att bibehålla, vilket är något man märker när man arbetar med en bibelgrupp. När en arbetsgrupp läser i Markus, "här börjar glädjebudskapet om Jesus Kristus, Guds son" ("Guds son" finns med i vissa manuskript), en överskrift som direkt föregår dopberättelsen, då är det många som vill fylla i textens tystnad och förklara den genom början på Lukas och

Matteus. De ser hos Markus en Jesus som stiger ut ur barndomsberättelserna. Det är inte så! För Markus kommer visserligen Jesus från Nasaret (Mark 1:9), men dopet är tillräckligt för att uppenbara hans gudomliga sonskap.

På samma sätt bör man, för att rätt läsa Markus, se för sig Golgotha utan Maria, Jesu mor. Han har inte ”glömt” att nämna henne – det är bara så som han målar sin bild.

Det är utan tvivel riktigt att denna princip har sina begränsningar. Alla fyra evangelierna har lämnat en bottensats i oss. Jag skall återkomma till detta. Det får också lov att erkännas att när Kyrkan inte väljer, väljer hon ändå – det visar sig alldeles särskilt tydligt i liturgin. Att anamma alla fyra evangelierna betyder i detta fall rent konkret att välja det som säger mest, det vill säga Lukas. Det är därför som vår liturgi har en ”lukansk” struktur. Marie bebådelse, besöket hos Elisabet, Jesus i templet (kyndelsmässan), himmelfärden och pingst beskrivs enbart av Lukas. Det mest berättande evangeliet har här fått en mera privilegierad plats än de andra genom att det tas i bruk. Detta privilegium, eller ojämlikheten till förmån för den berättande realismen, måste erkännas. Det har kanske inte alltid varit så, men det är något som den allra äldsta liturgins historiker kan tala om för oss. Framför allt är det kanske viktigt att tron idag återställer jämvikten inombords och sätter det främst som är främst: att Gud överlämnar sig helt och hållet till människan i Jesu Kristi person och verk, sann människa och sann Gud, eftersom han skänker oss Gud.

En hälsosam tro går rakt på det som är främst, det som från och med den första förkunnelsen skakade om världen. Jag avstår inte från Lukas' budskap och särskilt inte från den roll han låter Maria, jungfru och moder, spela i vår frälsning. Inte heller från Matteus i hans barndomsberättelser. Till det yttersta av min vilja låter jag dessa delar av evangeliet göra anspråk på mitt förstånd. De väcker det till verksamhet i dunklet och vederkvicker det som jag inte kan fånga inom mig själv. Men problemet ligger i det första och främsta steget mot tron, som kanske inte bör blandas ihop med avslöjandet av en familjehemlighet. Eller kanske det är mera korrekt i detta känsliga ämne att säga att om det kristna folket inte längre lever i mittpunkten, blir till slut alla de rika och underbara berättelserna i evangeliet (i synnerhet hos Lukas) bara till hinder. Med *mittpunkten* menar jag Faderns uppenbarelse och gåva i

Sonen för att skapa en ny mänsklighet i Anden, segern över döden och syndernas förlåtelse.

Enheten som tiger

Det är detta som utgör den mångfaldiga bokens enhet, den mångsidiga bok som är Skriften. Men ingen kommer med en gång till enheten, till den ende. Att tala om *den ende* är att tala om det allra största och mera ändå! ”En” är ett av Guds vackraste namn. ”Hör, Israel! Herren, vår Gud, Herren är en” (5 Mos 6:4). När vi bekänner vår tro på Treenigheten gör vi det i vetskap om att allt i den har enheten som sin princip.

Det finns alltså en hierarki i det Ena, flera nivåer. Andra Vatikankonciliet inför å sin sida ganska tydligt en rangordning i skrifterna. De är alla Guds ord, men

det berättigade i att placera evangelierna högst bland alla skrifterna, även i Nya testamentet, kan inte undgå någon, eftersom de utgör det främsta vittnesbördet av vår frälsare, det inkarnerade Ordets liv och lära (*Dei Verbum* V.8).

Konciliet tar här ställning i en fråga som har varit och säkert på nytt kommer att bli föremål för debatter. Det är ju bekant hur stor vikt de protestantiska kyrkorna lägger vid de allra äldsta Paulusbreven. De är vår tros äldsta vittnesbörd, vilket gör radikaliteten och enkelheten i deras förkunnelse ännu mera omstörtande. Men till försvar för konciliets tanke kan man säga att Paulus' förkunnelse, där det inte sägs någonting om Jesu liv, inte skulle ha varit möjlig eller föreställbar om inte andra, eller han själv utanför breven, hade berättat om det. ”Enbart Jesus Kristus korsfäst”, säger han för att definiera sitt budskap. För att detta budskap skall existera måste man dock absolut veta *vem* Jesus Kristus är, och breven ger oss mycket lite material om detta. Det är detta material som konciliet ”placerar högst”, och det förekommer endast i evangelierna.

Detta leder oss till en punkt där vi kan samla oss i stillhet. Den främsta kontrasten som får enheten att träda fram är nämligen denna: en ström av ord som skulle vara mångfaldig även utan motsägelser, och det som prologen till Johannes kallar det enda Ordet, *logos*, Guds Ord. Det finns tiotusentals ord i

Bibeln och så detta ord som är Ordet. I de två testamentenas två bibliotek talar mångfalden. Mellan de två biblioteken finns Guds Ord som tiger. Mångfalden talar och Ordet tiger.

Det mångfaldiga talar medan den ene tiger. Det enda Ordet har aldrig hörts och skall aldrig höras, det har aldrig fått luften att vibrera. Ändå är denna tystnad förbunden med Skriftens hörbara ord, och vår upplevelse av denna förbindelse är en del av vår vardag.

Ordet är förbundet med tystnaden. När vi lyssnar till en vän, en konsert eller en föreläsning stör det om andra ljud blandar sig i. När man lyssnar arbetar sinnet och det uppstår ett inre ord som är tystnadens verk. Det är som om det finnes två ord, ett som hörs och ett annat. Vad det som hörs beträffar hör man bara ljudet, och vad det som inte hörs beträffar hör man bara meningen. Det är därför som verbet *höra* har två betydelser, den ena fysisk, den andra mental. Om man säger, ”den rätt hör blir frälst”, betyder ”höra” ”förstå.” När vi säger att Skriften är Guds ord, menar vi då att den är det som ljud eller som mening? Det är en fråga värd att ställas. Den är det som ljud, därför att om man hörde andra ljud skulle man höra (förstå) en annan mening. Skriften har som uppgift att försäkra, genom överenskomna tecken, att vi hör just dessa ljud och inte andra. Men det är främst i bemärkelsen mening som Skriften är Guds Ord. Med andra ord: Guds ords framväxt inbegriper det tysta ord som uppstår i vårt inre till följd av lyssnandet.

Som man kan förstå leder detta oss ganska långt. Om man vill kan man säga att vi finner två enhetspunkter i Skriften, som båda är punkter av tystnad. Först är det tystnaden hos *Logos*, Guds Ord. Sedan är det vår inre tystnad när lyssnandet väcker ett *logos* inom oss. Detta förutsätter givetvis att vårt inre är redo att ge plats för ordets överraskningar och att vi har lärt oss att läsa Bibeln med ett bedjande sinne. I så fall kan dessa två tystnader bli ett och vi har ett löfte om att Ordet skall födas i oss. Är det inte alltför underbart att tala om Guds ords födelse i oss? Ändå är det just det som Johannesevangeliet alltifrån prologen utlovar.

Ordet föds, eftersom han är son. Vi föds av Ordet om vårt inre är öppet för honom. Det är vår andra födelse. Eftersom den omöjliga kan ske av vår egen kraft och vilja betyder det att Ordet, som föds i evighet, förmedlar till oss vad som är hans. Vi föds genom hans födelse när vi väntar på Ordets budskap med ett rent hjärta. Här kan vi känna igen vad Johannes' prolog säger:

Åt dem som tog emot honom gav han rätten att bli Guds barn, åt alla som tror på hans namn, som har blivit födda inte av blod, inte av kroppens vilja, inte av någon mans vilja, utan av Gud (Joh 1:12).

Låt oss sammanfatta. När vi läser föds ett ord från Gud som kommer från Guds Ord och bärs av ord med ljud och mening. Men samtidigt är det också vårt ord, eftersom meningen formas av vårt sinne, till och med det allra innersta av vårt sinne, där Gud tas emot. Så formas Skriftens enhet genom Guds Ords födelse i oss, ja, i våra ord.

Därigenom återknyter vi till det ord som alla Skriftens författare har hört och som är ett tyst ord. Det är samma tysta ord från Gud som säger till Abraham: ”offra som brännoffer!” och ”gör inte pojken något ont!” I den mån det är en motsägelse är det fortfarande ett hörbart ord, men i den mån Abraham själv blir född när Isak återföds som son sker det genom enheten i dessa två ord. Det är genom ett tyst ord som båda föds på nytt.

Det finns en tredje punkt för ordets tystnad. Jesu Kristi kors finns inte i en bok. Det finns inte i vare sig det ena eller det andra testamentet. Det står mitt emellan båda, i tystnad. Korset tiger mellan böckerna och ger oss meningen. Det är därför som Paulus talar om ”korsets budskap” (1 Kor 1:18).

Vår partiella okunnighet och villrådighet om vad Jesu verkliga liv och ord var ställer oss alltså inte inför en förlorad text, ett hål i minnet, ett sjunket Atlantis. Hur djup och rik vår kunskap om Jesus Kristus än är kommer sanningen om Jesus Kristus alltid att vara längre bort. Det är dit han kallar oss, det är där vi möter honom och smakar honom. Jag vågar säga: låt oss skynda oss dit, längre bort, för Kyrkans och trons räddning hänger kanske på det. Somliga känner sig störda av ovissheten om huruvida bergspredikans ord verkligen förkunnades tillsammans en dag på berget och andra besväras av att Johannes var starkt engagerad i redigeringen av Jesu ord. Men även om vi kunde recitera Jesu hörbara ord utantill och i rätt ordning skulle deras sanning inte sträcka sig bortom dessa tre: det eviga Ordet, Ordet inom oss och korset.

Härav följer mycket som de kristna inte är tillräckligt medvetna om. Jesus har sagt många ord om rättvisa och kärlek. Men vi kommer inte att dömas efter vår yttre efterföljelse av dessa yttre ord. Konformismen hotar inte bara det rituella livet, utan också livet i kärlek. Det enda som räddar oss är den inre och trogna efterföljelsen av Ordets inre ord. Jesu ord är i vilket fall

bristfälliga, eftersom de hänvisar till Ordet som tiger för att tala i våra djup. Sådan är Johannes' inspiration. Han har hört Jesu hörbara ord, eller åtminstone deras nära eko hos "lärjungen" och hos vittnen som inte alltid är desamma som i den synoptiska traditionen. Men han har ännu mycket starkare hört de tysta ord med vilka han har sammanställt sitt evangelium. Därav hans budskap om Ordet i prologen. Än en gång, låt oss skynda oss genom skrifterna mot enheten av deras ord!

Paul Beauchamp